FRAGMENT DE INSCRIPȚIE GREACĂ FUNERARĂ

Cu ocazia lucrărilor de nivelare de la stadionul din Mangalia, în 1959, s-a găsit o placă de calcar, de 43,5 cm înălțime, 51,5 cm lățime și 12,5 cm grosime. Piatra are șapte rînduri cu litere grecești de 3—3,3 cm mărime, fiind ruptă în partea superioară și dreapta. În partea de sus și jos piatra are două găuri rectangulare (2,8 × 2 cm) care probabil au servit la fixarea ei (Muzeul din Mangalia. Inv. L. 373).

Caracterul paleografic al literelor ne îndreaptă spre secolele III—IV e.n. [1].

Rîndul 1 este așchiat la început, astfel că înaintea literelor αι urmate de cuvîntul θρασύς nu se poate vedea nimic precis. Ultimul rest, la dreapta, din acest rînd este jumătatea de jos a unui sigma. În acest rînd este cert adjectivul θρασύς.

În rîndul 2 primul rest de literă vizibil este o rotunjime care poate fi de la un omicron sau de la un theta. Certe sînt literele următoare : υρσι care împreună cu primul rest de literă, considerînd că ar fi un theta, ar putea constitui numele păstorului Thyrsis din poezia primă a lui Theocrit. Totuși nu putem reconstitui cert acest nume întrucît punctul determinant al literei theta nu este vizibil.

După presupusul vocativ Θύρσι urmează literele κῖνος, în care recunoaștem pronumele ἐκεῖνος. În locul pronumelui demonstrativ ἐκεῖνος, se întrebuințează atît în limba epică-ionică cît și în proza atică și în comedie, forma prescurtată κεῖνος, foarte frecventă în inscripțiile funerare metrice [2].

În fragmentul nostru avem în locul formei ἐκεῖνος a pronumelui ἐκεῖνος, forma κῖνος ivită prin înlocuirea diftongului ει cu vocala lungă „i".

Ultimele resturi de litere din rîndul 2 sînt două începuturi de bare verticale paralele care pot aparține unui ny sau poate mai degrabă unui pi, eventual de la cuvîntul „π[αροδῖτα]".

---

[1] Fotografia o datorez bunăvoinței lui Emilian Popescu, iar desenul lui Pamfil Polonic.

[2] Werner Peek, *Griechische Grabgedichte*, Berlin, 1960, p. 162, nr. 273, r. 3; p. 190, nr. 324, r. 11; p. 194, nr. 332, r. 2.

În rîndul 3, prima literă vizibilă este jumătatea dreaptă a unui presupus kappa, care ar forma probabil cuvîntul κεῖτε, formă evoluată a lui κεῖται [1].

După literele ος din rîndul 3 urmează cuvîntul ἀντάξια, de la adjectivul ἀντάξιος, ία, ον, care înseamnă „egal în valoare" [2]. Ultimul rest

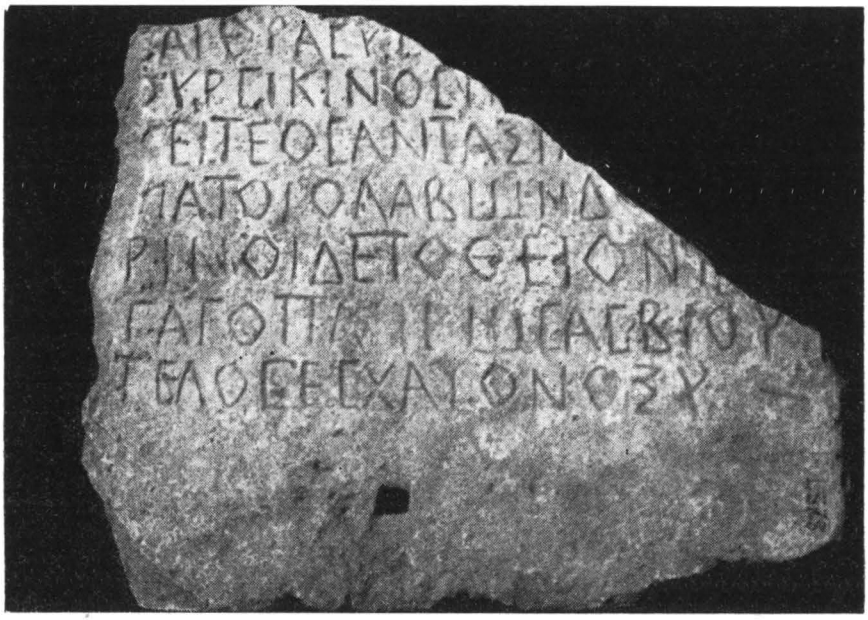

Fig. 1

de literă din rîndul 3 este un început de bară oblică spre dreapta, probabil un alfa.

De ἀντάξια depinde genitivul articolului din rîndul 4. Aici prima literă este, după resturile păstrate, sigur un my, care cu cele cinci litere următoare şi cu două litere din rîndul precedent formează cuvîntul κ μάτοιο, genitivul substantivului ὁ καμάτος, în înţeles de „oboseală, muncă peni-

[1] Această formă o găsim în numeroase inscripţii; vezi *IGRR*, I, 220, r. 4; 239, 1; 278, r. 1; 368, 9; 404, 2; 492, 1; 661,5. O formă şi mai evoluată ar fi κῖτε pe care o găsim în *IGRR*, I, 15, 1 şi I, 551. 1. Verbul κεῖμαι în fraza ἐνθάδε κεῖται se găseşte foarte des în inscripţiile metrice, de regulă chiar la începutul lor; vezi W. Peck, *Griechische Grabgedichte*, Berlin, 1960, p. 62, nr. 35, nr. 36; p. 68, nr. 55, nr. 62 — 64; p. 76, nr. 80, r. 3; p. 84, nr. 101; p. 92, nr. 125; p. 156, nr. 250; p. 214, nr. 372, nr. 377; p. 228, nr. 400; ici-colo la persoana întîi ἐνθάδε κεῖμαι ca p. 68, nr. 54.

[2] Vezi şi inscripţiile funerare metrice la W. Peck, *op. cit.*, p. 126, nr. 182, r. 5 (ἀντάξια) şi p. 118, nr. 169, r. 3 (ἀντάξιον). Cf. şi prepoziţia ἀντί cu genitivul ἀρετῆς ἡ δὲ σαοφροσύνης la W. Peck, *op. cit.*, p. 60, nr. 34, r. 3, sau ὀργῆς δ'ἀντ'ἀγαθῆς, W. Peck, p. 74, nr. 78, r. 3, sau ἀντὶ δὲ σῆς ἥβης ἡλικίας τε, la W. Peck, *op. cit.*, p. 80, nr. 92, r. 3. sau ἀνθ' ὁσίου ψυχήν, la W. Peck, p. 122. nr. 117, r. 6.

bilă, suferință'' [1]. Ultimul rest de literă din rîndul 4 presupunem că aparține unui omicron. Restul acesta nu poate fi de la un omega, care în acest fragment de inscripție are forma compusă din trei bare verticale, paralele, așezate pe o bară orizontală.

În rîndul 5 sînt certe literele ρίνοι δὲ τὸ θεῖον după care urmează o bară oblică spre dreapta, care poate aparține unui alfa sau lambda. Literele ρινοι le-am completa în legătură cu verbul ὀρίνω sau un compus ca παροίνω, în înțeles de a mișca, excita, înduioșa. Acest verb s-ar apropia ca înțeles de verbul ὀτρύνω atît de frecvent în poezia homerică și în cealaltă.

La începutul rîndului 6 citim literele ρατο, iar nu γατο, cum s-ar părea chiar din fotografie, nici τατο. Căci la litera rho se constată o trecere bruscă de la liniuța orizontală dreaptă sus, ca pentru litera gamma, spre rotunjimea buclei, care se poate vedea încă pe piatră. Poate că lapicidul a incis mai întîi din greșeală litera gamma, pe care a corectat-o apoi în rho. Cred că ne putem gîndi la completarea în r. 5 și 6 a cuvîntului εὕρατο, forma fără augment a aoristului mediu de la verbul εὑρίσκω, obișnuit în poezie (persoana întîi εὑράμην). În rîndul 6 citim, îndată după presupusul εὕρατο, participiul aoristului πληρώσας, de la verbul πληρόω, care se găsește des în inscripțiile funerare metrice [2]. Obiectul direct al verbului εὑρίσκω este în fragmentul nostru βίου τέλος pe care-l cere și participiul verbului πληρόω.

Din punct de vedere metric am aștepta la sfîrșitul penultimului rînd în loc de βίου ca încheiere mai răsunătoare, cu un ireproșabil hexametru, a acestui epitaf grecesc, cuvîntul βιότου [3]. După cît ne putem da seama, este o deosebire între bios și biotos; bios este o noțiune cu sferă mai largă; bios

---

[1] Cuvîntul κάματοιο se găsește în inscripții funerare. Vezi W. Peek, *op. cit.*, p. 62, nr. 41, r. 2; p. 138, nr. 210, r. 6; mai des este aici pluralul κάματοι; p. 122, nr. 176, r. 3 și p. 164, nr. 274, r. 1; p. 194, nr. 333, r. 3—4, unde κάματοι sînt caracterizați ca ἀνιηροί. În inscripția la W. Peek, p. 160, nr. 267, r. 2 găsim cuvintele νούσων καὶ καμάτων καὶ μογερᾶς ποδάγρας. Sinonime cu kamatoi sînt cuvintele grecești πόνοι (*op. cit.*, p. 164, nr. 275, r. 3), μόχθοι, care se găsesc împreună cu kamatoi în inscripția metrică, *op. cit.*, p. 164, nr. 274, r. 1 și r. 5.

[2] Ca de pildă la W. Peek, *op. cit.*, p. 122, nr. 177, r. 4 și p. 168, nr. 284, r. 3, unde se arată prin participiul aorist anii împliniți, ἐτέων πέντε κολάς δεκάδας și ἐτέων δέκα τετράδας. În altă inscripție la W. Peek, *op. cit.*, p. 190, nr. 323, r. 4, citim δισσὴν πληρώσ ς πεντάδα τῶν συν δων, adică de două ori cinci schimbări de lună, deci 10 luni. În locul verbului πληρόω, găsim uneori verbul πλέω în forma participiului πλησας (la W. Peek, p. 150, nr. 234, r. 2 și p. 194, nr. 330, r. 1) cu indicarea anilor. La W. Peek, p. 192, nr. 328, r. 7, găsim forma medială πλησαμένη; altă dată, p. 236, nr. 418, r. 3, avem verbul compus τέσσαρέκπλησασ' ἔτη.

[3] Care este deosebirea între bios și biotos, caracterizați uneori ca λυγροπαθής, μογερός, παλιμπλανής și χαλεπός? Bios apare în poezia funerară mai rar ca biotos. La W. Peek găsim bios de 9 ori, respectiv de 10 ori: p. 82, nr. 98, r. 2; p. 108, 157, 8; 116, 166, 10; 120, 170, 4; 130, 194, 6; 180, 310, 2; 186, 316, 9; 188, 321, 2; 232, 410, r. 1 și 3. Biotos se găsește acolo de 20 de ori: p. 82, 98, 2; 90, 116, 2; 108, 155, 4; 116, 165, 20; 124, 179, 6; 134, 201, 5; 140, 213, 8; 166, 280, 2; 168, 281, 3—4; 180, 309, 4; 184, 314, 9; 186, 316, 11—12; 190, 324, 11; 192, 327, 3; 196, 334, 2; 200, 343, 4; 228, 399, 6—7; 202, 347, 9; 210, 361, 5—6; 218, 384, 8; 246, 431, 3—4; 274, 463, 2. La W. Peek, p. 186, nr. 316, r. 9 și r. 11—12, în aceeași inscripție apare bios și biotos. Mult mai rar decît biotos se găsește substantivul feminin bioté: la W. Peek, p. 106, 153, 3; 160, 265, 2; 164, 274, 6 și 168, 284, 3; în total de 4 ori. Și verbul bioteuo se găsește la W. Peek, p. 86, 108, 3.

înseamnă viața în sine în opoziție cu moartea, existența ca atare, apoi timpul și durata vieții, condiția și felul vieții, la urmă mijloacele de existență și resursele vieții, pe cînd biotos arată felul de a duce viața și poate fi redat mai bine prin cuvîntul din limba germană : die ganze Lebensführung.

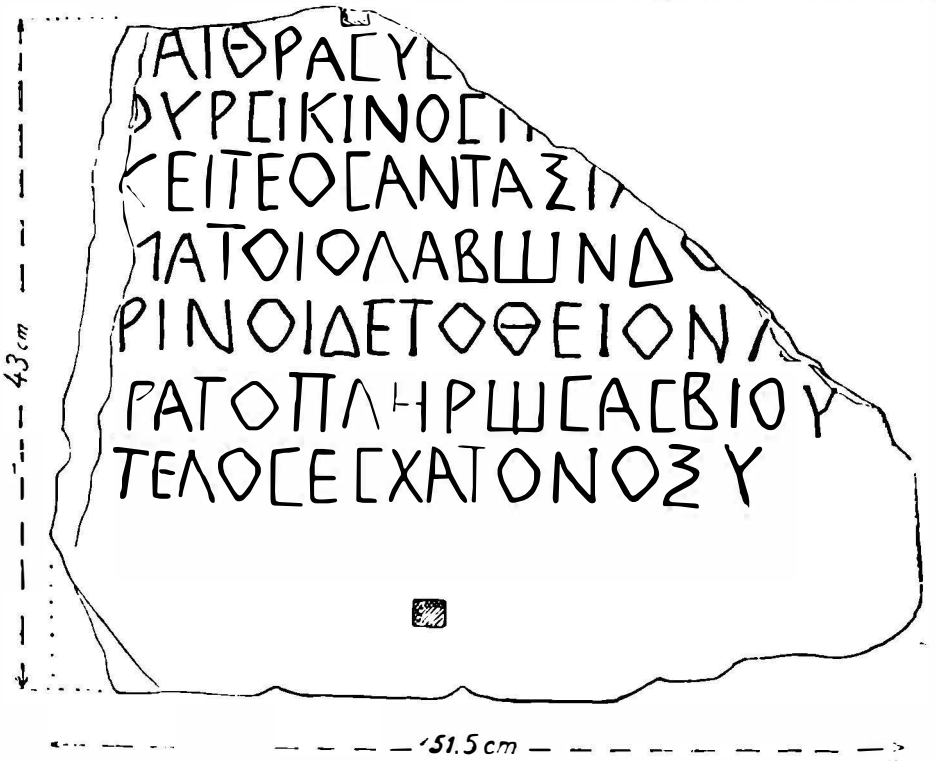

Fig. 2

Sfîrșitul vieții este arătat în fragmentul nostru prin βίου τέλος. Telos se combină și cu genitivul θανάτοιο [1]. Sfîrșitul este caracterizat în fragmentul nostru ca ἔσχατον.

[1] La W. Peek, 198, 337, 2, εἰς θανάτοιο τέλος, apoi găsim τέλος τοῦ ζῆν și fraze ca τέλος ἔχειν τοῦ βίου, τέλος λαβεῖν în poezia și proza grecească. Vezi și W. Peek, *op. cit.*, p. 274, nr. 463, r. 2 : ἤδὺ τέλος βιότου ; p. 166, 280, 2 : ῥηιδίου βιότου πὰν τέλος ἐφρασάμην ; p. 106, 166, 2 : Μοῖρα... βίου πικρὸν ἔθηκε τέλος ; p. 126, 184, 4 : ἐπεὶ γήρως ὄλβιον ἦλθε τέλος și p. 96, 135, 7 : ὡς ποτε μοιρίδιον τέλος ἤλυθε. În loc de Telos găsim cuvîntu lτέρμα τό ; la W. Peek, p. 90, nr. 116, r. 2 se găsește fraza τέρμ'ἔλαβε βιότου.Iar într-o epigramă callatiană din secolul al III-lea î.e.n., la W. Peek, p. 120, nr. 170, r. 4, găsim fraza τέρμ' ἐκύρησε βίου. Altă frază la W. Peek. p. 108, nr. 157, r. 8, este τέρμα γὰρ εἷς με βίου μοῖρ' ἐπέκρανε τόδε,, sau p. 124, nr. 179, r. 7 : οἷς εἴη τ'αὐτὸν τέρμα λαχεῖν βιότου, sau p. 130, nr. 194, r. 6 : τέρμα βίου Μοίρη στυγνὸν ἐνεγκαμένη. În loc de τέλος sau τέρμα se găsește substantivul πείρατα, de la πεῖρας τό, ατος, la W. Peek, 140. 213,8 : καὶ βιότου πείρατα κεδνά πόροις. În inscripția din Tomis a lui Hermogenes Kyzikios, *AnD*, 1935, XV, p. 155 și urm., citim în r. 11 ἐξανύσας βίοτον; verbul ἐξανύω are în fond același înțeles ca πληρόω, πλέω, ἐκπλέω ; vezi și verbul τελειόω.

Din cuvintele păstrate în acest fragment de inscripție din Callatis, ca κῖνος, κεῖτε, ἀντάξια τοῦ καμάτοιο, dar mai ales din cuvintele din cele două rînduri din urmă βίου τέλος ἔσχατον ὀξύ, reiese clar că avem înaintea noastră o inscripție funerară. După cuvîntul din urmă și după unele forme epice ca τοῦ καμάτοιο din r. 3, putem conchide că ne găsim în fața unei inscripții cu pretenții poetice. În ce privește ideea care reiese din rîndurile acestui fragment de inscripție, ea ar putea reflecta schimbările bruște de la viața viguroasă la moarte, contrastul între omul robust și îndrăzneț (θρασύς din r. 1) din timpul vieții și cel care zace nemișcat (κεῖτε din r. 3), fără glas, în pămînt (ἀκίνητος, ἄφθεγκτος, ἄφθογγος, ἄφατος, ἄφωνος). Căci κῖνος din r. 2 se referă la cel de altă dată, departe de această lume.

În ceea ce privește lungimea rîndurilor 1—5, ea nu poate fi stabilită precis, avînd în vedere lacuna din partea dreaptă a inscripției și neregularitatea literelor. Totuși, pentru r. 3 propunem o reconstituire de aproximativ 19 litere, număr apropiat și pentru celelalte rînduri.

Iată încercarea noastră de reconstituire a acestui fragment de inscripție care nu cuprinde un distih elegiac, un grup de două versuri, un hexametru cu un pentametru:

[Ὅς τὸ πάρος ποτε ἔξοχος ἄλκῃ]
κ]αὶ θρασὺς [ἤσθ'ὦ
Θύρσι, κῖνος ν[ῦν δὲ ἄφωνος
κεῖτε, ὅς ἀντάξια [τοῦ κα-
5. μάτοιο λαβὼν δό[ματα ἄν ὀ-
ρίνοι δὲ τὸ θεῖον. ἀ[λλ' εὕ-
ρατο πληρώσας βίου
τέλος ἔσχατον ὀξύ.

În traducere: „Cel ce ai fost înainte cîndva neîntrecut ca forță și curajos, o Thyrsis, acela zace acum aici fără glas, în mormînt, acela care primind daruri egale în valoare cu munca lui ar înduioșa și divinitatea; dar el și-a găsit împlinindu-și sfîrșitul vieții cel din urmă, fulgerător".

În mai multe inscripții metrice găsim juxtapuneri similare de idei, cum le presupunem pentru fragmentul nostru [1].

[1] W. Peek, *op. cit.*, Berlin, 1960; este adevărat fără trecere așa de bruscă, cu tot ajutorul lui κῖνος, de la persoana a doua la a treia, de unde vom scoate numai două-trei: p. 236, nr. 415, r. 1 și urm., se zice: Maestru în cîntare, artistul lirei, cu numele Ammonios, ai fost cîndva; acum ești mort, zaci în groapă, o umbră mută pentru oameni (ὁ τῆς σοφίης μελῳδός ἔντεχνος λύρης/ὁ τούνομ' 'Αμώνι' ἔης ποτε; νῦν δέ εἶ νέκυς/κεῖσαι ταφῇ ἄλαλος ἀνθρῴποις σκιά). Alt exemplu care începe cu τὸ πρὶν μὲν..., continuă cu νῦν δ'ὄκ ὁ δυσνίκατος ἐναντίος ἦλθέ τοι Ἅιδας și termină cu ἀλλ' 'Αρετὰ κύδανε..., din Mesembria, secolul I î.e.n.: Odinioară admirat de camarazii tăi ai doborît în cea mai avansată linie de bătaie pe dușmani, acum cînd invincibilul Hades ți-a ieșit în cale, nu te mai ține casa Acherusiadei Lete, dar Areta divină a preaslăvit pe doboritorul dușmanilor. Altă inscripție din Korkyra, din secolul I î.e.n., p. 272, nr. 461, r. 3, începe cu ξεῖνε τίς εἶ.. Ești tu, cel pe care l-a nutrit Delos, floare din totalitatea tinerilor? Da, acela pentru care plînge chiar piatra de pe mormîntul înconjurat de mare și-și cîntă cîntecul de jale cu gură îndoliată. Și încă o inscripție metrică din Atena, secolele III—IV, p. 172, nr. 293, r. 1 și r. 8: Aceea care avea odinioară pe capul ei splendoarea buclelor blonde și care strălucea din ochii cu sprîncene grațioase... ea zace la vîrstă de abia 25 de ani în pămîntul acesta (ἥ ποτε κυδιόωσα ξανθαῖς ἐπί κρατὸς ἐθείραις καὶ χαριτοβλεφάροις ὄμμασι λαμπομένη... r. 8 εἴκοσι πέντε ἔτη Τρυφέρα τηδ ἐν χθονὶ κεῖται).

Cu privire la reconstituirea textului, adăugăm următoarele observații: în r. 1 am preferat ἔξοχος ἄλκῃ formulei atît de obișnuite care se găsește des în poezia homerică și care apare și în poezia funerară [1].

În r. 4 preferăm particula ἄν particulei enclitice κεν care amîndouă se leagă de optativul verbului ὀρίνοι, pentru a da propoziției relative o idee de supoziție, un sens dubitativ. Tot în acest rînd după participiul λαβών litera delta urmată de o parte a unui omicron, poate fi completată cu substantivul δό[ματα la acuzativ, cerut de λαβών și în concordanță cu adjectivul ἀντάξια.

Încercarea de reconstituire a textului o considerăm cu totul provizorie, dată fiind starea fragmentară a monumentului. De asemenea și comentariile pe marginea textului nu pot fi decît o bază de plecare pentru cercetările viitoare [2]. Credem că specialiști cu mai multă experiență în inscripții funerare versificate, în limba greacă, își vor spune cuvîntul și vor aduce contribuții utile în această problemă. Totuși documentul, așa cum se prezintă astăzi ne pare interesant, cu atît mai mult că datează dintr-o vreme tîrzie (secolele III—IV e.n.) cînd inscripțiile de această categorie sînt rare.

TH. SAUCIUC-SĂVEANU

ФРАГМЕНТ ГРЕЧЕСКОЙ НАДГРОБНОЙ НАДПИСИ

РЕЗЮМЕ

Автор дает чтение текста надгробной надписи в стихах, обнаруженной на фрагменте греческой надписи, высеченной на известковой плите, найденной в 1959 г. при нивеллировочных работах на стадионе из Мангалии. Публикуется перевод дополненного фрагмента: « Тот, кто был когда-то непревзойденным по силе и смелости, о Фирсис, лежит теперь безгласный в могиле, тот, кто получая дары, равные его трудам, мог бы растрогать и божество, но он нашел молниеносный конец своей жизни».

Восстановление надписи носит предварительный характер, имея в виду ее фрагментарное состояние. Все же следует отметить важность надписи для исследования религиозных верований поздней эпохи (III-IV вв. н.э.), которой она датируется.

---

[1] Cf. W. Peek, *op. cit.*, p. 104, nr. 151, r. 2, aici absolut fără altă determinare, p. 228, nr. 400, r. 7. La p. 230, nr. 402, r. 3, avem adverbul ἔξοχα; este un cuvînt poetic care apare rar în proză. Cu privire la substantivul ἡ ἀλκή, el se găsește și într-o inscripție unde citim μήτις ἔτ'αὐχείτω μερόπων ἐπὶ σώματος ἀλκῇ. (la W. Peek, p. 132, nr. 197, r. 3).

[2] Unele lămuriri în legătură cu reconstituirea acestui text mi-au fost înlesnite, prin corespondență, de prof. Werner Peek de la Halle a. S. căruia îi aduc mulțumiri și pe această cale.

FRAGMENT D'INSCRIPTION FUNÉRAIRE GRECQUE

RÉSUMÉ

Un fragment d'inscription grecque gravée sur une plaque de calcaire ramenée au jour en 1959 lors des travaux de nivellement du terrain avoisinant le stade de Mangalia offre à l'auteur l'occasion de déchiffrer une inscription funéraire poétique. Voici la traduction du texte reconstitué :

« Celui qui fut naguère sans égal en force et en courage, ô Thyrsis, gît maintenant sans voix dans la tombe, lui qui recevant des présents égaux en valeur à son labeur attendrirait aussi la Divinité. Son présent, il l'a trouvé en accomplissant la fin de sa vie d'une façon fulgurante ».

La reconstitution du texte proposée par l'auteur est provisoire, en raison des mutilations de l'inscription. On doit toutefois relever l'importance de cette dernière pour la basse époque (IIIe —IVe siècle de n.è.) à laquelle on la fait remonter.